

De Stadsduif Kester Freriks

Vogelkijker en -schrijver Kester Freriks had in zijn jeugd een til vol postduiven. Op die manier leerde hij naar vogels kijken. In enkele bijdragen beschrijft hij de misverstanden van de 'officiële' vogelkenners als het gaat om duiven, zoals Rotsduif, Stadsduif en postduif.

Een treffend voorbeeld van de betrekkelijke onbekendheid van vogelkenners met duiven staat in Atlas van de Nederlandse Broedvogels (2002). Het lemma Stadsduif (*Columba livia*) geeft aan dat er verzuimd is „de waarnemers het onderscheid tussen tussen Stads- en gedomesticeerde duiven uit te leggen. Vogelaars, vogelbestrijders en het grote publiek zijn geneigd beide geringschattend op één hoop te gooien. Dat is onterecht. Stadsduiven bereiken immers ondanks tegenwerking van mensen op eigen houtje hoge dichtheden in verstedelijkt gebied, broeden jaarrond onder soms ongunstige omstandigheden en doen aan positieve en negatieve partnerselectie binnen een waaier van uiterlijke kenmerken.”

Auteur Rob G. Bijlsma legt het perfect uit. Stadsduiven die in de stedelijke omgeving in het wild leven kiezen hun eigen partner; duiven die door duivenmelkers als postduiven worden gehouden worden in hun partnerkeuze gestuurd door de postduivenhouder zelf. Dit is een even interessant als belangwekkend onderscheid. Dat de waarnemers het onderscheid niet maakten en alle postduiven meetelden als stadsduif,

FOTO: STADSARCHIEF AMSTERDAM

FOTO: ROEIJ BOS

Boven: Duivenmelker in de Palmstraat 85
Onder: Postduif in natuurgebied De Doort

blijkt uit het gegeven dat ze bezuiden de lijn Haarlem-Nijmegen zulke grote aantallen aantreffen, dat de dichtheidskaarten in de atlasblokken daar geheel 'vlakdekkend' zijn, dat betekent: in elk atlasblok veelvuldig voorkomend. Feitelijk is het een grove fout. Gedomesticeerde duiven vliegen altijd gezamenlijk in vluchten, die makkelijk zijn te onderscheiden. Bovendien leven postduiven in en rondom een duivenhoek, en ze strijken zelden zomaar ergens neer. En ze zijn geringd. Een beetje vogelwaarnemer die wetenschappelijk telt voor Sovon Vogelonderzoek Nederland, waarop de Atlas van de Nederlandse Broedvogels is gebaseerd, had dit moeten en kunnen weten.

Stadsduiven in Amsterdam zijn niet geliefd, dat is duidelijk voor wie maar even het onderwerp aanroert. De benamingen 'vliegende rat' of 'gevederde rat' kent iedereen, zelfs of misschien juist degenen die onbekend zijn met vogels. Duiven zorgen voor overlast, ze verspreiden ziektes, ze zijn vies en verminkt. Allemaal waar, maar zo mogen we niet kijken naar deze vogels die zo'n interessante herkomst hebben. De *Columba livia* is een eerst gedomesticeerde en daarna verwilderde afstamming van de Rotsduif. Zoals de naam Rotsduif aangeeft kiest deze soort rotspartijen, bergflanken en een stenige omgeving als biotoop. Rotsduiven broeden voornamelijk in het Middellandse Zeegebied. Stadsduiven heten officieel zo, en niet 'verwildeerde duif' om verwarring te voorkomen 'met niet-teruggekeerde postduiven en ontsnapte tamme duiven'.

Al omstreeks 500 v. Chr. is de mens begonnen met het tam maken van Rotsduiven, en

FOTO: STADSARCHIEF AMSTERDAM

Duiven op de dam, 29 september 2000

vanaf die tijd werd de duif ook gebruikt voor het versturen van berichten. Aanduidingen als 'reisduif' en 'geveugelde bode' klinken heel wat aantrekkelijker dan de eerder genoemde bijnamen. Naast postduiven zijn er ook nog tal van soorten sierduiven.

De geringschatting van de Stadsduif is onterecht. In een stad als Amsterdam, waar volgens een telling uit 2002 zo'n vijftienduizend Stadsduiven leven, hebben ze ooit faam verworven als de duiven op de Dam die op je hand en op je schouders en hoofd kwamen zitten als je ze voerde. Er stonden mannen die zakjes voer verkochten. Tot in de jaren vijftig was de Jordaan het bolwerk van de duivenhouders. Gedomesticeerde postduiven kunnen zeer makkelijk verwilderen. Ze verdwalen op de vlucht en jonge duiven vinden vaak, na hun allereerste vlieg oefeningen, het thuishok niet terug en sluiten zich dan aan bij de verwilderde populaties. Duiven zijn zeer sociale dieren.

Ook in de officiële vogelgidsen komt de Stadsduif er bekaaid vanaf. In de ANWB Vogelgids van Europa (1999) lezen we onder het lemma Herkenning: „Qua vorm identiek aan de Rotsduif, maar met enorme variatie in verenkleed. Sommige identiek aan Rotsduif; andere bont grijs en wit, geheel donkergrijs, roodachtig grijs, bont-zwart-wit, of als Rotsduif maar zonder witte rugvlek.” Dat laatste klopt in het geheel niet: ook Stadsduiven hebben een witte stuit. Een Rotsduif herkent men, wederom volgens de ANWB Vogelgids, aan de lichtgrijze mantel en bovenvleugel, witte ondervleugel en 'complete, zwarte vleugelstrepen'. Die zijn niet 'zwart' maar op zijn minst blauwzwart of zeer donkerblauw. Deze beschrijving is allesbehalve secuur, en zou beter kunnen als vogelaars zich de terminologie van de duivenhouders eigen zouden maken. De genoemde Rotsduif met zijn complete vleugelstrepen heet officieel een blauwband. Sommige exemplaren hebben witte vleugelpennen en heten dan ook witpenen. Toont de vogel schelpvormige, zwarte vlekjes, variërend van licht bezaaid tot diepzwart geschubd, dan is de vogel een blauwkras. Zijn de vleugelstrepen niet blauw maar baksteenrood of bruinrood, dan hebben we te maken met een roodband. Heeft de vogel ook nog eens roodachtige schelpjes op de mantel, dan spreekt men van de roodkras. De aanduiding 'bont' komt nagenoeg niet voor, alleen dus bij duivenleken die de meeste vogelaars zijn. Een lichtrode duif heet officieel 'vaal'.

Nog een voorbeeld: in de Gids Europese Vogels (1996) van H. Heinzel staat onder Stadsduif: „Columba livia forma domestica. Afgeleid van Rotsduif; omvat ook vele gekweekte vormen en postduiven. Zeer variabel verenkleed, gebaseerd op blauwgrijs, zwart, wit of roodkaneel. In W.-Europa in kolonies vaak samen met 'echte' Rotsduif.” Interessant detail in de naamgeving is dat Bijlsma in de Atlas betoogt dat de enige juiste Latijnse naam *Columba livia* is en dat 'toevoegingen als domestica, ferina of urbana ongeoorloofd' zijn. Heinzel houdt juist daaraan vast.

Nog onthullender wordt het als we een vroegere vogelgids opslaan, bijvoorbeeld het vermaarde Zien is Kennen! van Nol Binsbergen en D. Mooij, geïllustreerd door Rein Stuurman, voor het eerst verschenen in 1937. Terecht noemen de auteurs vier duivensoorten die in Nederland voorkomen: Houtduif (*Columba palumbus*), Holenduif (*Columba oenas*), Tortelduif die nu Zomertortel heet (*Streptopelia turtur*) en de Turkse

Duiventekeningen uit 1917 van Martin Monnickendam

tortel (*Streptopelia decaocto*). Opvallend is dat de Stadsduif ontbreekt in Zien is Kennen!, ook trouwens in Het Vogelboekje (1912) van Jac. P. Thijsse. De veelal religieuze symboliek die we nu toekennen aan duiven is ooit geïnspireerd door de Rotsduif, want die komt aan de Middellandse Zee voor, en is niet te danken aan de Holenduif. De Holenduif zoals Stuurman die tekent vertoont trouwens zeer grote gelijkenis met de Rotsduif of postduif. Het meest opvallende verschil (niet zichtbaar op de tekening) is de witte rugvlek die de Rotsduif heeft en de Holenduif niet. Maar de beide blauwe banden over de vleugels, de gloed van de borst en de prachtige groen-blaue weerschijn op de hals zijn dezelfde. Aan het slot van de determinatie staat: „In folklore en overlevering kreeg de duif ook een plaatsje. Noach zond een duif ter verkenning uit. In de gestalte van een duif daalde de H. Geest op de wateren van de Jordaan, zij boodschapte Caesars overwinning in Gallië, en Napoleons nederlaag bij Waterloo naar Engeland, ze werd het symbool van de vrede!” De duif die Noach losliet was onbetwist de Rotsduif en niet de Holenduif, om de eenvoudige reden dat die niet voorkomt in het oostelijke Middellandse Zeegebied. Kortom: de Stadsduif verdient meer begrip en vooral meer kennis van vogelaars. Duiven zijn zeer sociale intelligente dieren, die een fenomenaal oriëntatievermogen hebben. Ik heb dat destijds als middelbare scholier met mijn eigen postduiven meegeemaakt: moeiteloos vonden ze de weg naar huis vanuit traditionele duivenlosplaatsen als Orléans, Chateauroux en zelfs Bordeaux.

FOTO: FRANK VAN GROEN

Stadsduif type blauwkras in het Oosterpark

Geen van de gidsen of waarnemers - zelfs niet die van de Atlas van de Nederlandse Broedvogels - beschrijft dat er tussen verwilderde duiven geringde exemplaren zitten. Dat zijn postduiven die ofwel verdwaald zijn ofwel uit vermoeidheid tijdelijk tussen soortgenoten zijn neergestreken. Een geringde postduif kan evenveel zeggen over zijn herkomst als een geringde Grutto, Tureluur, Ooievaar, Grauwe Kiekendief of Drie-teenstrandloper, waar wel secuur naar wordt gekeken. Tot slot: pas geleden verscheen het boek *Vogels op de cm²* bij Uitgeverij Müller, van Tom Loorij en Peter Müller. Een schitterend uitgegeven boek met vogelafbeeldingen op postzegels, wereldwijd, voorzien van treffende toelichting. Maar welke soort ontbreekt? Juist: de Rotsduif, en zijn nazaat de postduif. En is de postduif juist niet hét symbool van de posterijen, ook wereldwijd? Over de Rotsduif en zijn wijdvertakte familie is het laatste woord nog niet geschreven.

Tijdens het onderzoek dat ik deed voor het boek *Het nieuwe vogels kijken*. Tweehonderd en meer zeldzame vogelsoorten in de Lage Landen kwam ik tal van soorten tegen die in Nederland in het wild worden waargenomen maar behoren tot de escapes, de ontsnapte soorten uit voliëres en waterwildcollecties. Het kunnen zangvogels zijn, watervogels, roofvogels. Ik heb toen bedacht dat het geen slecht idee zou zijn als twitchers eens kennismaakten met de wereld van de volièrevogelhouders. Ik besef dat voor vogelaars die wereld not done is, net zoals zij geen duiventil zullen betreden. Toch zou men veel kunnen leren over zaken als verenkleed, kweek van vogels, uiterlijke kenmerken en gedrag. (wordt vervolgd)

Roofvogels en uilen in 2016 *Teun van Dijk*

FOTO: HANS NIEKUS, MIDDELPOLDER, 19-12-2016

Buizerd op de uitkijk

Als lid van de Veldwerkcommissie heb ik een overzicht gemaakt van de broedgevallen van roofvogels en uilen in de regio Amsterdam in 2016. Hierbij is gebruik gemaakt van rechtstreekse meldingen door leden van de Vogelwerkgroep en voorts door het zorgvuldig napluizen van meldingen van roofvogels en uilen in het werkgebied van VWGA op Waarneming.nl. Aan de hand van SOVON interpretatiecriteria heb ik de verzamelde gegevens beoordeeld. Resultaat is het hieronder staande overzicht van al dan niet geslaagde broedgevallen van roofvogels en uilen. Dit overzicht zal zeker niet volledig zijn, want ongetwijfeld zijn er territoria gemist, zeker van uilen zal het aantal meldingen 'onderbelicht' zijn.

FOTO: MARIANNE SLOT, UITDAMMERDIJK, 24-11-2016

Havik zit dik te wezen